SVEIKATOS MOKSLAI
ISSN 1392-6373
2013, 23 tomas, Nr.1, p. 79-82
doi:10.5200/sm-hs.2013.014

LĖLIŲ TEATRO TECHNIKŲ TAIKYMO ERGOTERAPEUTO DARBE PATYRIMAS

Salomėja Burneikaitė
Klaipėdos universiteto Sveikatos mokslų fakultetas

Raktažodžiai: ergoterapija, tekstilinės lėlės, įdvasintas daiktas, smulkioji motorika, užimtumo terapija.

Santrauka

Straipsnyje pristatoma ergoterapeuto darbe tikslingai naudota tekstilinių lėlių kūrimo praktika. Tai – viena iš lėlių terapijos taikymo technikų. Remtasi Klaipėdos universiteto Tęstinių studijų instituto neakivaizdinių studijų studentų patirtimi, atliekant ekspresyvios psichoterapijos metodų dalyko užduotis praktikos vietose. Pateikiama ergoterapijos programos studentų atlikto darbo analizė, stebint ir lyginant, kaip tekstilinių lėlių kūrimas veikia pacientų būseną reabilitacijos proceso metu.

Atlikdami praktikos užduotis savo tiesioginio darbo vietose studentai vykdė įprastas ergoterepijos procedūras. Kartu, vienam pasirinktam pacientui, šalia bendrosios egoterapijos programos buvo pasiūlyta sukurti lėlę, naudojant keletą tekstilės rankdarbių technikų. Visi pacientai, kurie sutiko atlikti papildomas užduotis, lengvai įsitraukė į kūrybinę užimtumo veiklą. Dalyvių motyvacija, gaminant tekstilinę lėlę, kaip įdvasintą daiktą, pastebimai stiprėjo, nuotaika gerėjo. Pastebėtas bendras jų būklės kitimas viso kūrybinio-terapinio proceso metu. Tai patvirtina praktikos metu atlikti darbą stebėjusių ergoterapijos specialistų aprašai su nuotraukomis bei pacientų sukurtų tekstilinių lėlių analizė.

Nustatyta, kad lėlės, kaip įdvasinto daikto, iš tekstilinių medžiagų kūrimas padeda užmegzti ir išlaikyti ilgalaikį kontaktą su pacientu. Ši veikla skatina emocijas, suteikia galimybę pacientui išreikšti save, išsikalbėti, o ergoterapeutui padeda gauti subtilios informacijos apie paciento būseną. Studentams lėlių kūrimas su pacientais padėjo palaikyti žmoniškus ryšius. Stipresnė motyvacija siekiant tikslo pastebėta kai pacientas kūrė ir gamino lėlę ne sau, bet kitam žmogui. Ergoterapijos programos studentai praktiškai įsitikino, kad per įtraukiančią kūrybinę veiklą, gaminant įdvasintą daiktą-lėlę, yra efektyvu palaikyti glaudų ryšį su pacientu. Jie praturtino ergoterapijos metodų ir priemonių naudojimo įgūdžius.

Įvadas

Susidūrusiam su liga arba negalia žmogui ir jo artimiesiems tenka išgyventi nelengvą susitaikymo procesą. Pirmajame ligos įveikimo etape pacientui rankdarbiai dar nerūpi. Sugrįžimo į gyvenimą sunkmetį įveikti padeda medikai ir artimieji. Sveikstant, stiprėjant ir stengiantis išmokti išgyventi pasikeitusiomis aplinkybėmis, neretai daug ko tenka mokytis iš naujo, prisiminti ir išmokti tai kas seniai buvo pamiršta, iki šiol atrodė nevertinga [1]. Tokiais atvejais daug gali padėti ne tik artimieji, bet ir nuoširdus, mylintis savo darbą ir išmanantis kūrybiškus darbo metodus ergoterapeutas.

Tekstilinių lėlių [2,3] galimybes ergoterapeuto darbe išbandėme ieškodami ekspresyvių terapijos metodų taikymo įvairovės. Paskutiniu metu įvairios meno terapijos rūšys Lietuvoje vis dažniau randa pripažinimą, todėl pabandyta kūrybiškai pasinaudoti keliomis rankdarbių technikomis. Prisiminus, kad nauja gali būti tai, kas seniai pamiršta, buvo pasirinktos lėlės, jų unikalios – įdvasinto daikto – savybės [2] ir išbandyta kuo jos gali pasitarnauti medikams, dirbantiems su vyresnio amžiaus pacientais.

Sunkiais gyvenimo momentais žmonės dažnai stengiasi rasti nusiraminimą atlikdami smulkius, įprastus, dažnai daug kūrybiškumo reikalaujančius darbus. Tam puikiai tinka rankdarbiai, tokie kaip mezgimas, nėrimas, siuvinėjimas ir kt. Tyrimais, atliktais Didžiosios Britanijos universitetuose [4], buvo įrodyta, kad mezgimas padeda atsigauti po traumų, nuveja blogas mintis, padeda susikoncentruoti ir lavina smulkiąją motoriką. Panašūs darbai, atliekami su meile, juos dedikuojant artimui ar tiesiog kitam žmogui, įgauna ne vien apčiuopiamą vertę. Tautodailės lobynas ir žmonių prisiminimai byloja, kad panašių rankdarbių atlikimas ne tik stiprina psichologiškai, bet ir padeda glaudinti tarpasmeninius santykius, daiktine forma išreikšti dėmesį kitam, atskleisti jausmus, stiprina savivertę. Tie, kurie te-

Adresas susirašinėti: Salomėja Burneikaitė, el. p. salomeja.burneikaite@gmail.com

besaugo mamos ar močiutės megztas pirštines, nertą staltiesę ar seną skudurinę vaikystės lėlę, gali paliudyti, kad tai – itin vertingi daiktai. Dažnai tokie konkretaus artimo žmogaus rankų darbo sušildyti niekučiai, kuriuose tarsi „įmegzta meilė“, „išsiuvinėtas rūpestis“ ar lėlėje „įdvasinta globos apgaubta vaikystė“ yra saugojami ir perduodami, kaip brangus palikimas ar šeimos relikvijos.

Reabilitacijos katedros programoje, pagal kurią Klaipėdos universiteto Sveikatos mokslų fakultete (KU SvMF) studijuoja būsimieji ergoterapijos bakalaurai, studentai susipažįsta su ekspresyvių psichoterapijų metodais, tokiais kaip poetikos, šokio ir judesio, dramos terapija. Pagal šią programą Klaipėdos universiteto Tęstinių studijų instituto (KU TSI) neakivaizdinių studijų metu 2008-2009 m. būsimieji ergoterapeutai susipažino ir su gretutinėmis ekspresyviomis veiklomis, tokiomis kaip tekstilės terapija bei lėlių teatro technikos [5]. Siekiant ištirti jų efektyvumą, studentai praktiškai išbandė minėtų technikų panaudojimo galimybes, atlikdami praktikos užduotis savo darbo vietose.

Darbo tikslas: pristatyti lėlių teatro technikų tikslingo panaudojimo praktiką ergoterapeuto darbe.

Medžiaga ir metodai

Darbo pagrindą sudaro ergoterapeutų kartu su pacientais vykdyta veikla, kuriant tekstilines lėles. Šio proceso stebėjimas ir kūrybinių rezultatų analizė pateikiama kokybiniu aprašomuoju metodu. Remtasi pokalbio, interviu metodais bei specialistų įžvalgomis, tiesiogiai stebint reabilitacijos procesą.

Darbo rezultatai ir jų aptarimas

Atsiskaitydami už praktiką ergoterapijos studentai pateikė vykdyto darbo ir stebėjimo aprašus su nuotraukomis bei pacientų sukurtus darbus - lėles. Tik vienas iš keturiolikos atlikusių užduotis pristatė vien nuotrauką su darbo aprašu, paaiškindamas, kad pacientė norėjo pagamintą tekstilinę lėlę pasilikti ir perduoti savo anūkei. Kiti mielai dovanojo lėles dirbusiam su jais ergoterapeutui. Svarbi buvo visa proceso eiga: pacientų susidomėjimas pasiūlyta veikla, medžiagų pasirinkimas, kokiais būdais buvo kuriamos tekstilinės lėlės, kaip kito pacientų nuotaika, motyvacija, skleidėsi gebėjimai.

Prieš gaudami užduotis ergoterapijos studentai buvo išklausę meno terapijos įvadą ir aktyviai dalyvavo dramos terapijos užsiėmimuose. Jų metu susipažino su

1 pav. Iš spalvotos vilnos veltos lėlės, sukurtos Vilniaus dienos centre „Šviesa“, kurį lanko sutrikusio intelekto žmonės

2 pav. Vąšeliu nertos lėlės, pagražintos siuvinėjimu ir papildomomis detalėmis

3 pav. Virbalais megztos, siuvinėtos ir detalėmis puoštos pirštininės lėlės

4 pav. Rankomis siūtos tekstilinės lėlės, su aplikacijų, siuvinėtomis ir nertomis detalėmis

5 pav.

kai kuriomis dramos struktūromis (veiksmas, rolė, siužetas ir kt.), modeliuojant situacijas patys išbandė kaip galima remtis dramos terapijos elementais, bendraujant su žmonėmis patyrusiais emocinių problemų, turinčiais įvairią ir kompleksinę negalią. Pradinių lėlių gamybos įgūdžių ergoterapijos programos studentai įgijo lankydamiesi Klaipėdos lėlių teatro (www.klaipedosleliuteatras.lt) dirbtuvėje. Praktikos metu savo tiesioginio darbo vietose visi keturiolika studentų pasirinko vieną pacientą ir, šalia įprastų ergoterapijos procedūrų, pasiūlė sukurti lėlę keliomis jiems anksčiau pažįstamomis tekstilės technikomis: mezgimo, nėrimo, siuvinėjimo, siuvimo, vilnos vėlimo.

Formuluojant užduotis buvo siekiama, kad bendradarbiaudami su pacientais ir nukreipdami juos kurti tekstilines lėles, studentai koncentruotų dėmesį į: 1) užimtumo terapijos efektyvumą, sudominant pacientus lėlės gamybos procesu ir tikslingai su jais bendradarbiaujant; 2) motyvacijos svarbą, kūrybiškoje veikloje lavinant smulkiąją motoriką, patiriant gerų emocijų siekiant tikslo; 3) lėlės, kaip įdvasinto daikto, galimybes, padedant užmegzti santykį su kitu žmogumi, jį išreikšti ir atspindėti.

Šiame darbe buvo panaudoti keli lėlių teatro terapijos [2] galimybių aspektai: lėlė, kaip mediumas komunikacijai; lėlių gamyba, kaip tikslinga užimtumo veikla; įtraukianti kūrybinė veikla; ergoterapinės lėlės (pati lėlė tapo svarbi kaip ergoterapijos priemonė).

Suteikdami lėlei išraiškingumo ir tam tikros gyvybės pacientai jas paįvairino siuvinėjimu, aplikacija, koliažo detalėmis. Ergoterapijos taikymo metu sukurtas lėles, pagal tikslingai studentų pasirinktas tekstilės technikas, sąlygiškai galima padalinti į tris grupes:

I gr. – iš vilnos veltos lėlės (1 pav.)

II gr. – lėlės nertos kabliuku arba megztos virbalais (2-3 pav.)

III gr. – siūtos ir siuvinėtos lėlės (4-5 pav.)

Penkios (3 ir 4 pav.) iš keturiolikos lėlių atitinka teatrinės pirštininės lėlės konstrukciją, kurios buvo rekomenduotos kaip tinkamos ergoterapiškai lavinti rankos plaštaką, veikiant su ja kaip teatrine lėle, ją animuojant užsimovus ant rankos.

Šios užduoties vykdymo aprašuose studentai pažymėjo, kad su pacientais pirmiausia buvo siekiama užmegzti kontaktą ir sukurti pasitikėjimo santykius. Užsiėmimų metu buvo atliekamos ir kitos numatytos ergoterapijos procedūros. Pradžioje pasiūlymas sukurti lėlę daugeliui pacientų pasirodė neįprastas. Įsitraukdami į darbą žmonės atrado vis daugiau motyvacijos, nes kūrė lėles ne sau, bet pasirinktam artimam žmogui. Pradedant lėles gaminti visiems teko įvykdyti daug parengiamųjų darbų – rinkti ir pasiruošti tinkamas medžiagas, derinti spalvas, faktūras, formas, pasiruošti brėžinius. Kai kurie jaunesnieji pacientai medžiagos apie lėlių konstrukcijas noriai ieškojo internete. Visa tai sudarė kūrybinę atmosferą ir, padedant ergoterapeutui, skatino siekti išsikelto tikslo.

Studentai smulkiai aprašė kaip sekėsi vykdyti užduotį, tačiau ne visi nurodė pacientų amžių. Tai buvo moterys ir vyrai, kurių jauniausiai merginai buvo 15 metų, o vyriausiai moteriai – per 80 metų. Dauguma buvo vyresnio amžiaus žmonės. Jų diagnozės labai įvairios: sutrikęs intelektas (Dauno sindromas, proto negalia), atitinkantis I-II neįgalumo grupę, nepilnai atsistačiusios apsitarnavimo ir veiklos funkcijos po insulto, judėjimo negalia po šlaunikaulio lūžio, kompleksinė negalia po smegenų traumos. Be to, keletui iš jų buvo diagnozuota ir depresija. Pastebėta, kad skatinami kurti ir gamindami lėles pacientai atsipalaiduoja, ima pasakoti, šypsotis. Kūrybiškas darbo procesas jiems suteikia gerų emocijų, naujų žinių, įgūdžių. Ergoterapeutai įvardijo, kad įsitraukdami į šią veiklą pacientai ėmė jaustis naudingais. Viena studentė pažymėjo, kad padariusi lėlę jos pacientė tarsi atgijo, ėmė pasakoti apie ankstesnius pomėgius, stengėsi „padėti“ ergoterapeutei ir domėjosi jos specialybe. Kita, dirbusi su penkiolikmete depresiją išgyvenančia mergina, pastebėjo, kad ši sukūrė „liūdną bobutę“ (4 pav.), panašią į save, atitinkančią jos būseną. Vąšeliu nertą peliuką (2 pav.) kūrė moteris neįgaliųjų draugijoje, padedant kitiems nariams atlikti tai, kas jai buvo per daug sudėtinga. Globos namuose dešimt metų gyvenanti ir nevaldanti kojų 58-rių metų moteris rūpestingai nunėrė baltą angeliuką (2 pav.) ir susidomėjusi išreiškė norą sukurti dar lėlių. Rožinės spalvos pirštininę lėlę su plačia šypsena (4 pav.) sukūrė apie 70-ties metų moteris, o ją paskatinusi studentė pripažino, kad tai buvo puiki užimtumo terapija. Jos nuomone, lėlių kūrimas – puikus jausmų išreiškimo būdas. Tokių užsiėmimų metu galima geriau suprasti, kokios pagalbos reikia pacientui ir lengviau parinkti gydymo būdą. Geltonos spalvos pakabinamą lėlę su žaisline galvute (2 pav.) vąšeliu nunėrė moteris po insulto, kuri ilgą laiką kruopščiai savarankiškai vykdžiausi ergoterapeuto nurodymus, atstatė gebėjimą nerti ir megzti. Jai padėjęs ergoterapeutas pastebėjo, kad reabilitacijai didelę reikšmę turi noras siekti ir įgyvendinti savo tikslą. Pirštininę dviejų kontrastingų spalvų lėlę virbalais numezgė (3 pav.) 53-jų metų moteris, kuri prieš ištinkant insultui mėgo megzti, o dabar tai darė žinodama, kad mezgimas gerina koordinaciją, lavina smulkiąją motoriką ir aktyvina smegenų veiklą. Tamsiai mėlynos spalvos lėlę iš kumštinės megztos pirštinės (3 pav.) sukūrė senolė, gyvenanti globos namuose, kuriai buvo per 80 metų. Ji džiaugėsi galinti „padėti ergoterapeutui“ ir vis pasakojo, kad vaikystėje neturėjo lėlių ir pačiai teko jas pasisiūti. Lėlę Kotryną (5 pav.) sukūrė vieniša 72-

rių metų pacientė, po šlaunikaulio lūžio sunkiai vaikštanti, negalinti apsitarnauti, todėl gyvenanti globos namuose. Moteris labai prisirišo prie savo kurtos lėlės. Vis galvojo, kaip ją dar pagražinti ir, pavadinusi lėlę sesers anūkės vardu, nusprendė jai padovanoti. Darbo apraše studentas pažymėjo, kad viso proceso metu ženkliai gerėjo pacientės nuotaika, ji ėmė vis labiau savimi pasitikėti.

Apibendrinimas

Atlikus praktikos metu studentų atliktų darbų analizę nustatyta, kad lėlių kūrimas buvo naudingas visų amžiaus grupių asmenims. Dauguma studentų nurodė, kad pastebimai lavėjo dalyvavusių šioje veikloje pacientų motyvacija, atmintis, vaizduotė, smulkioji motorika. Kūrybiniai veiksmai skatino žmones bendrauti.

Išvados

1. Tekstilinių lėlių kūrimas – įtraukianti veikla, lavinanti smulkiąją motoriką ir motyvuojanti bendrauti užimtumo terapijos dalis.
2. Lėlių kūryba skatina emocijas, atveria galimybę pacientui išreikšti save, išsikalbėti, netiesiogiai suteikia subtilios informacijos apie paciento būseną.
3. Motyvacija siekiant tikslo stiprėja, kai paciento kuriama ir gaminama lėlė dedikuojama kitam žmogui.
4. Įdvasinto daikto-lėlės gaminimas – kūrybinė veikla, galinti efektyviai praturtinti egoterapijos metodų ir priemonių arsenalą.

Literatūra

1. Neįgaliųjų meninis ugdymas: psichologinės reabilitacijos ir socializacijos galimybės. II dalis / ats.red. A. Piličiauskas. Vilnius: LAMUC, 2001.
2. Burneikaitė S. Lėlių terapijos galimybės gydymo ir reabilitacijos įstaigose. *Sveikatos mokslai*, 2009; 2:2248-2252.
3. Goštautaitė Midttun N., Bogdanienė E.G. Neaustinės tekstilės technikos – kamšybos – taikymas psichikos sutrikimų gydymui ir reabilitacijai. *Psichiatrijos žinios*, 2005; 4(35).
4. Aronoff M. Puppetry as a therapeutic medium: an introduction. *British Journal of Therapy and Rehabilitation*, 1996; 4(3): 210-214.
5. Burneikaitė S., Sučylaitė J. Tekstilės ir lėlių technikų efektyvumas ergoterapeutų praktikoje. Kūrybiški metodai reabilitacijoje, Klaipėdos universitetas, 2010; 10-17.

THE EXPERIENCE OF PUPPET THEATRE TECHNIQUE APPLICATIONS AT WORK OF OCCUPATION THERAPEUTIST

S. Burneikaitė

Key words: Occupation therapy, textile puppets, spiritualized object, fine motor skills.

Summary

The article acquaints with the practice of creating textile puppets, purposefully used at the work of occupation therapist. It is one of the application technique of puppet therapy. The work is based on the experience of extramural students of Continuing Studies Institute of Klaipeda University while doing assignements on internship locations for the subject of expressive psychotherapy method. The analysis of the works observing and comparing how creation of textile puppets impact the state of patients during the process of rehabilitation, completed by the students of occupation therapy, is presented.

The creation of a puppet as a spiritualized object from the textile materials helps to enter into and maintain long-term contact with a patient. This activity stimulates emotions, grants the possibility to a patient to express oneself, enter into conversation, and the occupation therapist receives delicate information about the patient‘s condition. Creation of puppets together with patients helped students to maintain humane relations, to perceive them deeper, and experience new emotions out of this experience. The stronger motivation to achieve the goal was observed when the puppet, created and produced by the patient, was dedicated to another person. The students of the occupation therapy program were convinced practically that by involving creative activity while creating a spiritualized object- a puppet, it is effective to maintain relation with a person. They enriched the skills for the use of occupation therapy methods and means.

Correspondence to: salomeja.burneikaite@gmail.com

Gauta 2013-01-08